

Česko stále zaostává za průměrem EU, ukazuje Index vnímání korupce

30.1.2024 - | Transparency International ČR

Česká republika dlouhodobě nepodniká dostatečné kroky v potírání korupce. Politici i přes opakované sliby v předvolebních kampaních nemají snahu ani vůli aktivně tuto problematiku strategicky řešit.

Protikorupční legislativa je přijímána se zpožděním a až po urgencích či žalobách ze strany Evropské komise. Důležité dílčí novelizace se buď nekonají, nebo se jedná jen o kosmetické úpravy bez komplexního a efektivního dopadu.

„Pozice Česka v rámci nových výsledků Indexu vnímání korupce (CPI) potvrzuje dlouhodobou stagnaci a neochotu politické reprezentace systémově řešit a důsledně potírat korupci. Jsme tak nadále hluboko pod průměrem EU (64 b.) a začínají nám mimo jiné ‘utíkat’ Pobaltské státy, zejména pak Estonsko (76 b.),“ vysvětluje Jan Spáčil, předseda správní rady české kanceláře Transparency International (TI ČR).

„Není náhodou, že ekonomicky prosperující země se na rozdíl od ČR umísťují na předních pozicích CPI. Pokud chceme vybědnout z hospodářských problémů, musí vláda omezování korupce přijmout jako jednu z hlavních priorit, jinak se nadále budeme potýkat s řadou nezdarů a pohybovat se na nelichotivých pozicích,“ dodává.

Výsledky CPI za rok 2023 a dílčí hodnocení Česka, včetně komentářů našich kolegů z mezinárodní protikorupční sítě Transparency International: François Valérian, předseda globální správní rady TI, Jesper Olsen, ředitel TI Dánsko, Andrij Borovyk, ředitel TI Ukrajina, a Ilja Shumanov, ředitel TI Rusko, si můžete také poslechnout v našem podcastu Stošestka.

Kdo si v CPI vede nejlépe a nejhůře?

První místo ze 180 zahrnutých zemí v rámci Indexu vnímání korupce (CPI) bez ztráty znovu opanovalo Dánsko s celkově 90 body ze 100 možných. Na druhém místě následuje Finsko (87 b.) a na třetí pozici Nový Zéland (85 b.), který ztratil oproti předchozímu roku 2 body.

Dále je v pořadí Norsko (84 b.), které se umístilo čtvrté. Na páté pozici se nachází Singapur (83. b.). Šestou příčku sdílí Švýcarsko a Švédsko (obě země 82 b.). Následuje osmé Nizozemsko (79 b.). Top desítku pak uzavírají shodně deváté Lucembursko a Německo (obě země 78 b.).

Na opačného pólu globálního žebříčku CPI se s 11 body umístilo jako poslední ze 180 zemí Somálsko, které ztratilo ve srovnání s loňskými výsledky jeden bod. Předposlední 177. příčku pak sdílí Jižní Súdán, Sýrie a Venezuela (všechny země shodně 13 b.).

Česko vs EU a V4

Česká republika (57 b.) v rámci sedmadvacítky Evropské unie (ø 64 b.) stejně jako loni dosáhla na 16. pozici. Na posledních příčkách ve srovnání členských zemí EU zůstávají Rumunsko (46 b.) a Bulharsko (45 b.), které si polepšilo o dva body. Stagnující Maďarsko se 42 body uzavírá výsledky EU.

V rámci Visegrádské čtyřky (V4) Česko opět obhájilo čelo. Druhé místo sdílí shodně Polsko a Slovensko (obě země 54 b.) Pro naše severní sousedy se jedná o meziroční bodovou ztrátu, naopak východní sousedé si polepšili o jeden bod. Maďarsko V4 uzavírá a potvrzuje dlouhodobě nelichotivé výsledky.

Ukrajina a Rusko

Od 24. února 2022 probíhá v Evropě největší válečný konflikt od druhé světové války. Důvodem je invaze Ruské federace v čele s diktátorem Vladimírem Putinem, která vojensky napadla nezávislou Ukrajinu.

Ukrajina je od té doby velmi často nepřesně ze strany zejména dezinformačních médií a prokremelské propagandy uváděna jako nejzkorumpovanější země Evropy. Data a fakta ale hovoří jasně.

Rusko v letošním CPI obdrželo 26 bodů a dosáhlo na 141. místo, shodně tedy jako Uganda, Kyrgyzstán a Guinea. V meziročním srovnání se jedná o ztrátu dvou bodů a sestup o čtyři pozice, je tedy nejhorší v Evropě.

Ukrajina naopak zaznamenala bodový nárůst o tři body na současných 36 a postup o dvanáct pozic na 104. místo, které nyní sdílí s Brazílií, Alžírskem a Srbskem. Řadí se tak za poslední roky mezi státy, které se v rámci CPI nejvíce zlepšují.

Korupce a spravedlnost

Každý rok má CPI také své globální téma, letos je to právě „Korupce a spravedlnost“.

Aby byla korupce řádně trestaná, musejí poskytnout jednotlivé vlády justičním systémům nezávislost, dostatečné zdroje, a v neposlední řadě také musejí dodržovat zásady transparentnosti potřebné k účinnému potrestání všech korupčních trestných činů.

Důležitým prvkem je také zajištění kontroly a rovnováhy moci. Tam, kde nejsou, je nutné zavést lepší postupy a zákony, které soudům pomohou být odolnější vůči korupčním činům i přímo se na ně zaměřit.

„Korupce bude nadále vzkvétat do té doby, než budou justiční systémy schopné adekvátně trestat taková provinění a budou mít k dispozici prostředky, jak udržet vlády v mezích zákona. Když se dá spravedlnost koupit nebo do ní přímo zasahují politici, trpí tím běžní občané. Političtí lídři by se měli plně věnovat zaručení nezávislosti justice a institucí, že dodržují zákony a bojují proti korupci. Je čas skoncovat s nedostatečným trestáním korupce,“ komentuje François Valérian, předseda globální správní rady TI.

Světová data v rámci CPI dále odhalují, že většina zemí za více než deset let neudělala v boji proti korupci ve veřejném sektoru téměř žádný nebo jen velmi malý pokrok. Navíc více než dvě třetiny zemí mají skóre pod 50 bodů ze 100, což silně poukazuje na vážné problémy s korupcí ve světě.

Jak zní expertní hodnocení Česka?

Vláda Petra Fialy (ODS) se v roce 2023 dostala do druhé půlky svého mandátu. I přes deklarovanou „změnu“ v předvolební kampani do Sněmovny na podzim 2021 a související sliby s řešením systémových korupčních problémů Česka a nedostatečnou politickou integritou, se v loňském roce opět na komplexní řešení těchto problémů nedostalo.

V protikorupční legislativě se odehrálo pouze nutné minimum a nedaří se prosazovat efektivní zákony. Politická integrita v Česku je narušena celou řadou kauz, které zasahují do nejvyšší pater vládních a parlamentních představitelů.

Absence strategického řešení korupce

Vládní představitelé tradičně odsouvají řešení korupce za použití univerzální výmluvy, že nyní není na pořadu dne a je třeba řešit jiné priority: válku na Ukrajině, inflaci, ceny energií či potravin, hospodářskou krizi atd.

„Chybí nám jasná politická vize a vůle, kam v oblasti omezování korupce a posilování integrity chceme jít. Máme tu dílčí snahy a smysluplné aktivity na úrovni jednotlivých ministerstev, ale vláda jako celek nepovažuje korupci za problém, který by bylo hodno řešit např. v programovém prohlášení nebo aktivním hlasem premiéra. Část politiků je se situací spokojena a když už se na něčem pozitivním pracuje, je to spíše z donucení nebo navzdory některým představitelům vládní koalice,“ říká Petr Leyer, právník a člen správní rady TI ČR.

„Řada států si v rámci vládní protikorupční strategie definuje za cíl zlepšit svou pozici a navýšit body v Indexu vnímání korupce. Česko by mělo mít takovou ambici a dostat se minimálně nad průměr EU. Inspirací nám může být Estonsko, které je celosvětově s 76 body na 12. místě. Tamní politici se nevymlouvají na pandemii, hospodářskou recesi, energetickou krizi nebo válku, ačkoliv mají putinovské Rusko za hranicemi. Vnímají omezování korupce jako prioritu s pozitivním dopadem, protože tam kde je vůle, je i cesta,“ uvádí vedoucí komunikace David Kotora.

Protikorupční legislativa zaostává

Protikorupční legislativa v Česku zaznamenala v loňském roce vývoj v několika oblastech. 1. srpna 2023 nabyl účinnosti zákon o ochraně oznamovatelů, který vychází z evropské směrnice z roku 2019. Jeho přijetí provázela komplikovaná a roky trvající zdoluhavá debata. Zákon chrání oznamovatele protiprávního jednání jen částečně, nevztahuje se totiž na anonymní podání.

„Přijetí zákona o ochraně oznamovatelů je zřejmě největším dosavadním protikorupčním legislativním počinem Fialovy vlády. Je ale těžké ji za to pochválit, protože přijetí zákona zbytečně zdržoval ministr Blažek a protikorupční organizace museli vydat hodně energie na to, aby byl navzdory některým vlivným politikům přijat alespoň takový zákon, který nebude oznamovatelům vyloženě házet klacky pod nohy,“ objasňuje Jan Dupák, vedoucí právník TI ČR.

V srpnu loňského roku také došlo na novelizaci dotýkající se řešení dlouholeté palčivé otázky střetu zájmů, nejedná se však o komplexní řešení, ale jen o jeho nejviditelnější část ve vztahu k ovládání médií ze strany politiků a přijímání dotací členy vlády. Nadále tak není v Česku uspokojivě vyřešen střet zájmů ve vztahu k veřejným zakázkám.

Koncem roku 2023 se dostalo také na zákon o lobbování, ale jen v rámci přípravy návrhu ze strany Ministerstva spravedlnosti. V jaké verzi vláda regulaci lobbingu odešle do Sněmovny a zda poslanci jeho schválení neodloží či zákon nezeštíhlí do neefektivní podoby, tak jako v celé řadě dalších zákonů, uvidíme zřejmě v tomto roce.

Nadále platí, že protikorupční zákony v Česku jsou řešeny až po vnějším tlaku ze strany EU v souvislosti s evropskými dotacemi a nařízeními či směrnicemi. Jejich přijetí předchází dekáda ideologicky zabarvených debat, často bez zohlednění dat nebo zkušeností z terénu, následovaných

politickým zdržováním. Co je v EU a západní Evropě často roky normou, v ČR stále zpochybňujeme.

Výše uvedené zákony jsou tedy jen „domácími úkoly“, které měla mít naše země už dávno vyřešené. Čeští politici jsou totiž obzvlášť neochotní řešit zákonné normy svého vlastního chování a zvyšování politické kultury.

Praxe a zkušenosti hovoří jasně: nadcházejících 11 měsíců bude poslední šancí, kdy lze prosadit jakoukoliv smysluplnou legislativu v tomto volebním období. Pokud nedojde k erozi vládní koalice, pak rok 2025 bude výhradně ve znamení předvolebních příprav, budování koalic a strategických pozic do sněmovního klání, které rozhodne, kdo povede Česko další čtyři roky.

Nedostatečné vyvozování politické integrity

Politici v Česku napříč spektrem mají dlouhodobě dluh vůči široké veřejnosti a občanům v oblasti politické integrity, respektive vyvozování zodpovědnosti v souvislosti s kauzami týkající se nejen korupce.

To vidíme u celé řady tzv. živých případů, které jsou vyšetřovány ze strany orgánů činných v trestním řízení. Ačkoliv se mnoho čelných politiků s oblibou hlásí k „západním hodnotám“ a podporují principy právního státu, tak stále u řady z nich převládá „východní myšlení“.

K sebereflexi tak dochází velmi ojediněle, stále převládá chování dle kréda: „Byli jsem zvoleni, takže po dobu mandátu jsem nedotknutelní.“

„Současní vládní představitelé se v Česku dostali k moci i díky akcentování špatné politické kultury svých předchůdců a deklarováním, že s jejich příchodem dojde k narovnání situace. Jak ale vidíme, tak tato vyjádření byla jak od představitelů pětikoalice, tak prezidenta Petra Pavla, jen frázemi a jejich kroky nijak nepřispívají k navýšení politické integrity,“ podotýká vedoucí analytik TI ČR Marek Chromý.

„Naopak bagatelizace zjištění novinářů a nevládního sektoru spolu s útoky na tyto subjekty jdou ruku v ruce s nadále upadající politickou kulturou v zemi. S tím se váže často i ohlušující mlčení politiků nad kauzami jejich politických spojenců z jiných stran a záměrné ignorování dotazů na jejich pohled na věc,“ doplňuje.

Dílčí pozitiva, ale stále pod průměrem EU

Z dílčích indexů a dat CPI pro rok 2023 dále vyplývá, že Česko zaznamenalo mírný nárůst v důvěře ve vládní představitele a členy parlamentu, že nezneužijí svého postavení k osobnímu prospěchu. Stále se ale nacházíme bodově pod průměrem EU.

Dalším pozitivem je vyšší důvěra ze strany soukromé sféry a byznysu, kdy je Česko z jejich pohledu méně rizikovou zemí v otázkách korupce, než tomu bylo v předchozích letech.

Je třeba dodat, že se celkový jednobodový nárůst u výsledku ČR pohybuje v rámci statistické chyby.

Recept na zlepšení pozice Česka v rámci Indexu vnímání korupce je dlouhodobě znám, detaily najdete dále online v rámci našich priorit.

Jak vnímat Index vnímání korupce?

Index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index – CPI) zveřejňuje mezinárodní nevládní organizace Transparency International (TI) již od roku 1995. V roce 2012 prošel CPI metodologickým

vylepšením. Index řadí země podle stupně vnímání korupce ve veřejném sektoru a podnikání s použitím stupnice 0–100, kde 100 bodů označuje zemi téměř bez korupce a 0 bodů znamená vysokou míru korupce. Počet zemí se rok od roku mírně mění. Letos se jich hodnotilo celkem 180.

Žebříček je sestavován na základě výsledků průzkumů mezi experty, nejedná se tedy o vox populi, v nichž respondenti (ať již jednotlivci či organizace) hodnotí mimo jiné schopnost vládních institucí potlačovat a postihovat korupci, účinnost protikorupčních opatření, rozsah korupce v různých oblastech veřejné správy, míru transparentnosti jejího fungování a míru zneužívání veřejných funkcí a veřejných prostředků.

Jednotlivé průzkumy provádí nezávisle na sobě dvanáct mezinárodních odborných organizací ve třinácti žebříčcích, ačkoliv ne ve všech státech jich vždy „operuje“ plná sestava. Získaná data poté poskytnou TI. Kombinací těchto indexů vzniká konečná hodnota CPI.

Česká republika byla hodnocena na základě 10 dílčích indexů (což je aktuálně maximum možných zdrojů pro jednu zemi, minimum jsou tři dílčí indexy) renomovaných mezinárodních institucí.

Data pro aktuální Index se sbírala v průběhu let 2022-2023, a výsledek tedy neodráží jednotlivou nedávnou událost nebo politické rozhodnutí, ale představuje odraz dlouhodobějšího trendu v daném časovém období.

Užitečné odkazy

CPI 2023 – Infografika ČR

CPI 2023 – Infografika svět

CPI 2023 – Infografika EU

CPI 2023 – Metodologie

CPI 2023 – Stručná metodologie

CPI 2023 – Často kladené dotazy

CPI 2023 – Výsledky svět

CPI 2023 – Zdroje CPI

Další informace v angličtině naleznete na webových stránkách mezinárodního sekretariátu Transparency International: www.transparency.org/cpi

<https://www.transparency.cz/cpi2023>